

ŞƏRƏFLİ ALİM ÖMRÜ

Akif Cəfər Xəndan oğlu Hacıyev 1937-ci il dekabrın 8-də Bakı şəhərində anadan olmuş, görkəmli tənqidçi, ədəbiyyatşünas alim, professor, ictimai-siyasi xadim Cəfər Xəndanın ailəsində böyümüşdür. Bu ailədəki zəngin elmi ənənələr onun gələcək həyat yolunu müəyyənləşdirmişdir. Belə ki, bu ailə Azərbaycan cəmiyyətinə sözün əsl mənasında görkəmli ziyalılar bəxş etmişdir: Akademik Akif Hacıyev, məşhur şair, əməkdar incəsənət xadimi, professor Rəfiq Zəka Xəndan (Hacıyev), Dövlət mükafatı laureatı, professor Namiq Hacıyev və "Şöhrət" ordenli professor Aqil Hacıyev.

Orta məktəbi bitirdikdən sonra Azərbaycan Dövlət Universitetinin mexanika-riyaziyyat fakültəsinə daxil olan Akif Hacıyev 1960-cı ildə təhsilini başa vurmuş və təyinat üzrə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Riyaziyyat-Mexanika İnstitutunda əmək fəaliyyətinə başlamışdır. Burada o, görkəmli alim akademik İ.İbrahimovun rəhbərliyi altında, o zamanlar yaxınlaşmalar nəzəriyyəsinin yeni istiqaməti olan funksiyaların operatorlarla yaxınlaşması istiqamətində ilk elmi nəticələrini almışdır.

O, 1964-cü ildə fizika-riyaziyyat elmləri namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün Azərbaycan Dövlət Universitetinin nəzdindəki Müdafiə Şurasında "Bəzi operatorlar ailələrinin yaxınlaşma xüsusiyyətləri" mövzusunda dissertasiya müdafiə etmişdir. Funksiyaların konstruktiv nəzəriyyəsinin banilərindən hesab olunan akademik S.N.Bernşteynin tələbəsi, dissertasiya üzrə opponentlərdən biri olan məşhur riyaziyyatçı B.A.Rimarenko dissertasiyada alınan nəticələri yüksək dəyərləndirərək qeyd edirdi ki, işdə tətbiq olunan və xətti operatorlar vasitəsilə qurulan ümumi yaxınlaşma üsulu məşhur Bernşteyn-Roqozinski metodunun davamıdır.

XX əsrin yetmişinci illərində A.Hacıyev yaxınlaşmalar nəzəriyyəsi sahəsindəki öz tədqiqatlarını davam etdirərək sonlu parçada kəsilməz funksiyalara yaxınlaşan xətti müsbət operatorlar ardıcılığının öyrənilməsi sahəsində mühüm nəticələr almış, qeyri-məhdud çoxluqlarda təyin olunmuş kəsilməz funksiyalar sinfində P.P.Korovkin tipli teoremlər isbat etmiş, vahid dairedə analitik olan funksiyalar fəzasında təyin olunmuş xətti operatorların tədqiqi və həmin operatorların approksimativ xassələrinin araşdırılması istiqamətində, mütəxəssislər tərəfindən yüksək qiymətləndirilən dəyərli nəticələr əldə etmişdir. Onun aldığı elmi nəticələr Moskvada nəşr olunan "ДАН СССР" "Математические заметки" və s. kimi nüfuzlu elmi jurnallarda dərc olunmuşdur. Alimin konstruktiv funksiyalar nəzəriyyəsi sahəsində ikipa-

Bütün şüurlu həyatını elmə, xalqına təmənnəsiz xidmətə həsr edənlər xoşbəxtirlər. Belə insanlar öz xeyirxah əməllərində daim yaşayır, ürəklərdə özlərinə abidə ucaldırlar. Tanınmış riyaziyyatçı alim, əməkdar elm xadimi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti, Fizika-Riyaziyyat və Texnika Elmləri Bölməsinin akademik-katibi, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor, akademik Akif Hacıyev də Tanrının bəxş etdiyi ömür payını ləyaqətlə yaşayan, həyatının mənasını nəcib-xeyirxah əməllərdə taparaq bütövlükdə elmin inkişafına əvəzsiz töhfələr vermiş belə xoşbəxt taleli insanlardandır.

rametrlı sinqulyar inteqrallara aid aldığı elmi nəticələr dünya miqyasında bir çox tədqiqatçıların, o cümlədən də məşhur Polşa riyaziyyatçısı R.Taberskinin və onun tələbəsi B.Ridzevskanın bu sahədə yeni mühüm nəticələr almasına təkan vermişdir.

Çoxdəyişənli tam funksiyalar nəzəriyyəsi sahəsində tədqiqatlar aparın alim bu istiqamətdə bir sıra nəticələrlə yanaşı, cüt tərtibdən bir-cins diferensial polinomial üçün tam funksiyaların indikatrısı terminlərində Bernşteyn tipli bərabərsizlik isbat etmişdir. Onun bu sahədəki tədqiqatları sonralar tələbələri tərəfindən uğurla davam və inkişaf etdirilmişdir.

Akif Hacıyevin məşğul olduğu mühüm elmi istiqamətlərdən biri də çoxölçülü sinqulyar inteqral operatorlar nəzəriyyəsidir. O, çoxölçülü sinqulyar inteqralın simvolu və xarakteristikasının sfera üzrə əlaqəli diferensial xassələrini öyrənmiş və burada da aparıcı mütəxəssislərin böyük marağına səbəb olan dərin və incə elmi nəticələr almışdır.

Sfera üzərində Nikolski-Besov tipli ümumiləşmiş fəzalar qurmuş, onlar üçün daxilolma teoremləri isbat etmiş, çoxölçülü sinqulyar inteqral operatorların simvollarının hamarlıq xassələri ilə bağlı nəzəriyyəni yaratmış və onun Furye multiplikatorları nəzəriyyəsində tətbiqlərini vermişdir.

1982-ci ildə Akif Hacıyev fizika-riyaziyyat elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün SSRİ Elmlər Akademiyasının V.A.Steklov adına Riyaziyyat İnstitutunun nəzdindəki Müdafiə Şurasında "Çoxölçülü bürünmə tipli operatorlar nəzəriyyəsi üzrə tədqiqatlar" mövzusunda dissertasiya müdafiə etmişdir. Dissertasiya üzrə opponentlər SSRİ EA-nın müxbir üzvü L.D.Kudryavtsev, Özbəkistan EA-nın akademiki Ş.A.Alimov və professor S.Q.Samko, aparıcı təşkilat isə M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universiteti olmuşdur. Opponentlərin və aparıcı təşkilatın rəylərində dissertasiya işi yüksək dəyərləndirilmiş, işdə sinqulyar inteqral operatorların simvollarının hamarlıq nəzəriyyəsinin qurulduğu və sinqulyar inteqral nəzəriyyəsinin yeni qiymətli nəticələrlə zənginləşdirildiyi qeyd edilmişdir. Təsadüfi deyildir ki, həmyerlimizin sinqulyar inteqral operatorlar nəzəriyyəsi sahəsində aldığı mühüm nəticələr görkəmli riyaziyyatçılar S.Q.Mixlin və S.Prössdorfun 1986-cı ildə ABŞ-da çap etdikləri "Sinqulyar inteqral operatorlar" kitabına da daxil edilmişdir. Qeyd edək ki, dissertasiya müdafiəsinin keçirildiyi V.A.Steklov adına Riyaziyyat İnstitutu dünya miqyasında qəbul olunan ən yüksək reytingli elmi mərkəzlərdən biridir və Akif Hacıyev indiyə kimi bu institutda elmlər doktoru alimlik dərəcəsinə almış 6 azərbaycanlıdan biridir.

1982-1989-cu illərdə A.Hacıyev Furye multiplikatorları sahəsində geniş tədqiqatlar aparmışdır. Həmin illərdə o, rəqs edən multiplikatorlara aid bir çox mühüm nəticələr almış və belə mutiplikatorların Bes-

sel potensialları fəzalarının, eləcə də Hardi fəzalarının multiplikatorları olması üçün dəqiq şərtlər tapmışdır. Ümumiyyətlə, 1990-cı illərdə A.Hacıyev potensial tipli inteqralların müxtəlif xassələrinin öyrənilməsi istiqamətində tədqiqatlar apararaq, bir sıra ümumi nəticələr almış və Riss potensiallarının kombinasiyalarının kəsilməzlik xassələrinə aid teoremlər isbat etmişdir. Onun bu istiqamətdə aldığı elmi nəticələr bir çox nüfuzlu elmi jurnallarda, o cümlədən Polşada çap olunan "Functiones et Approximatio", eləcə də "Indian Journal of Pure and Applied Mathematics" jurnallarında dərc olunmuşdur.

Akif Hacıyevin ABŞ-da çap olunan "Rocky Mountain Journal of Mathematics" jurnalında 2002-ci ildə dərc etdirdiyi xətti müsbət operatorlar ardıcılığının statistik yığılmasına həsr olunmuş və mütəxəssislərin rəyinə görə bu sahədə birinci olan elmi məqaləsi, eləcə də onun özünün və bir sıra tələbələrindən bu istiqamətdə aldığı nəticələr tədqiqatçıların marağına səbəb olmuşdur. Odur ki, son illərdə nüfuzlu elmi jurnallarda dərc olunan bir çox məqalələrdə həmin əsərlərə çoxsaylı istinadlara rast gəlinir.

1978-ci ildə A.C.Hacıyev Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunda yeni açılmış "Həqiqi dəyişənli funksiyalar nəzəriyyəsi" şöbəsinin müdiri vəzifəsinə təyin olunur. 1985-ci ildə ona SSRİ Ali Attestasiya Komissiyasının qərarı ilə riyazi analiz ixtisası üzrə professor elmi adı verilir və o, 1985-1989-cu illərdə Tbilisi Dövlət Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən elmlər doktoru dissertasiyalarının müdafiəsi üzrə Müdafiə Şurasının üzvü təyin olunur. 1989-cu ildə isə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü seçilir.

Akademik Akif Hacıyev 1992-ci ilin sentyabr ayından 1999-cu ilin yanvarına qədər Türkiyədə Ankara Universitetinin müsafir professoru vəzifəsində işləyir. Həmin illərdə o, Ankara Universitetinin "matematik" bölümündə "Xətti müsbət operatorlar və yaxınlaşmalar nəzəriyyəsi", "Harmonik funksiyalar", "Delta nüvəli inteqral operatorlar", "Furye çevirmələri" və s. kimi kurslar üzrə mühazirələr oxumuş, çoxlu sayda magistr və fəlsəfə doktoru hazırlamışdır. Onun tələbələrindən bir çoxu hazırda Türkiyənin universitetlərində çalışır və aparıcı elmi mövqeyə malikdirlər. 1995-ci ildə azərbaycanlı alim türkiyəli görkəmli alim professor H.Hacısalihoğlu ilə birlikdə "Xətti müsbət operatorlar ardıcılığının yığılması" adlı kitab çap etdirmişdir.

1999-cu ildə Vətənə qayıdan Akif Hacıyev Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunun "Riyazi analiz" şöbəsinin müdiri vəzifəsində öz fəaliyyətini davam etdirir. Həmin il o, Azərbaycan Milli Aviasiya Akademiyasının "Riyaziyyat və mexanika" kafedrasının müdiri vəzifəsinə də təyin olunur.

O, 2001-ci ildə Azərbaycan

Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü və Akademiyanın Fizika-Riyaziyyat və Texnika Elmləri Bölməsinin akademik-katibi seçilmiş, 2004-cü ildən 2013-cü ilədək Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunun direktoru işləmiş, 2013-cü ildən isə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının vitse-prezidenti olmuşdur.

2002-2005-ci illərdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Riyaziyyat və Mexanika üzrə Ekspert Şurasının, 2005-2014-cü illərdə isə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən Müdafiə Şurasının sədri olan görkəmli alim həmçinin "AMEA-nın məruzələri", "AMEA-nın xəbərləri", "ADPU-nun xəbərləri" jurnallarının redaksiya heyətlərinin üzvü, "AMEA-nın Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunun əsərləri" jurnalının baş redaktoru olmuşdur.

Akif Hacıyev 2010-cu ildə Azərbaycan Riyaziyyat Cəmiyyətinin prezidenti seçilmiş və bütövlükdə respublikada riyaziyyat və mexanika elmlərinin inkişafında, yeni kadrların hazırlanması sahəsində əvəzsiz xidmət göstərmişdir. O, Azərbaycan Riyaziyyat Cəmiyyətinin xətti ilə nəşr olunan "Azerbaijan Journal of Mathematics" elmi jurnalının baş redaktoru olmuşdur. Həmin jurnalda dünyanın müxtəlif ölkələrindən olan tanınmış alimlər öz məqalələrini dərc etdirirlər. Cəmiyyətin xətti ilə "Selected Works of A.D.Gadjiev covering of 2003-2011" adlı məqalələr toplusu da çapdan çıxmışdır.

Uzun illər AMEA-nın Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunda akademik Akif Hacıyevin rəhbərliyi altında "Harmonik analizin müasir problemləri və tətbiqlər" Elmi Seminar fəaliyyət göstərmiş və həmin seminarda respublikanın müxtəlif elmi müəssisələrində çalışan riyaziyyatçıların aldıkları yeni elmi nəticələr müzakirə olunmuşdur.

Akademik Akif Hacıyev 210-dan çox elmi əsərin müəllifidir. Onun rəhbərliyi altında 27 fəlsəfə doktoru (elmlər namizədi) dissertasiyası müdafiə olunmuşdur. Tələbələrindən biri elmlər doktoru dissertasiyası da müdafiə etmişdir.

Alimin əldə etdiyi nəzəri və tətbiqi əhəmiyyətli nəticələr, pedaqoji fəaliyyəti, elm təşkilatçısı kimi əvəzsiz xidmətləri, riyaziyyat elminin inkişaf etdirilməsi, Azərbaycan riyaziyyat elminin dünyada tanınması, təbliği sahəsində çoxşaxəli, gərgin və məhsuldar əməyi dövlətimiz tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. O, Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamları ilə 2004-cü ildə "Şöhrət" ordeni ilə təltif edilmiş, 2005-ci ildə isə "Əməkdar elm xadimi" fəxri adına layiq görülmüşdür.

Elmi erudisiyası, iti təfəkkürü, istedadı, intellekti ilə seçilən, Azərbaycan riyaziyyat elminin və təhsilinin inkişafında, onun zənginləşdirilməsində, tədqiqi, təbliği və tədrisində yorulmadan çalışan, əlindən gələni əsirgəməyən, qəlbində vətən sevgisi, əməllərində xeyirxahlıq, təmənnəsizlik, fikirlərində aydınlıq, sözlərində səmimiyyət, hərəkətlərində alıcənablıq olan Akif müəllimin əziz xatirəsi Azərbaycan xalqının və elm ictimaiyyətinin qəlbində əbədi yaşayacaqdır.

Misir MƏRDANOV,
AMEA RMI-nin direktoru, professor.
Vaqif QULİYEV,
AMEA-nın müxbir üzvü, professor.